

УДК 582.579:631.525(477.72)

Л.О. Слепченко, З.А. Петренко

Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН
вул. Фрунзе, 13 смт Асканія-Нова, Чаплинський р-н, Херсонська обл., 75230 Україна

ІНТРОДУКЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДУ *IRIS* L. В УМОВАХ ДЕНДРОПАРКУ "АСКАНІЯ-НОВА"

Півники, сорт, ритм розвитку, морфологічні ознаки, продуктивність, насіння

ІНТРОДУКЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДУ *IRIS* L. В УМОВАХ ДЕНДРОПАРКУ "АСКАНІЯ-НОВА". Л.О. Слепченко, З.А. Петренко. – Наведено результати багаторічних досліджень сезонного ритму розвитку, декоративних та біоморфологічних особливостей 38 видів і сортів роду *Iris* L. Визначено репродуктивну здатність та прийоми застосування їх в озелененні на півдні посушливого степу України.

ИНТРОДУКЦИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ РОДА *IRIS* L. В УСЛОВИЯХ ДЕНДРОПАРКА "АСКАНИЯ-НОВА". Л.А. Слепченко, З.А. Петренко. – Приведены результаты многолетних исследований сезонного развития, декоративных и биоморфологических особенностей 38 видов и сортов рода *Iris* L. Определена репродуктивная способность и приемы их использования в озеленении на юге засушливой степи Украины.

INTRODUCTION OF REPRESENTATIVES OF *IRIS* L. UNDER CINDITIONS OF DENDROPARK "ASKANIA NOVA". L.O. Slepchenko, Z.A. Petrenko. – The results of long term researches of seasonal development rhythms, the ornamental and biomorphological peculiarities of 38 species and sorts of genus *Iris* L. are presented. Reproductive capability and methods for using of irises in the planting of greenery of arid south of Ukraine is determined.

Слово "iris" в перекладі з грецької означає "веселка". Ця рослина уособлює одне з найкрасивіших явищ природи. У південних районах Європи, Росії її називають "касатиком" або "петушком", в Україні – "півником". Из усіх властивостей півника найбільше цінуються його декоративні якості. Ця багаторічна рослина поширена в Європі, Азії, Південній Америці, але в Україні в озелененні вона використовується ще досить рідко.

У флорі України налічується 12 видів півника. За останні два століття людина створила біля 30 тисяч його сортів. Такі гібридні форми дуже цінні в декоративному відношенні, вони мають не тільки надзвичайно декоративні квітки, але й гарне листя. В теперішній час півники за кількістю сортів займають одне із перших місць серед декоративних трав'янистих багаторічних рослин. Барвисте різноманіття півників дозволяє створити з них як прості, так і складні квітникові форми з використанням їх в композиції газонів, однорічних і багаторічних груп, на фоні деревних рослин. Метою цієї роботи було підбиття підсумків інтродукції представників роду *Iris* L. в умовах дендрологічного парку "Асканія-Нова" загальнодержавного значення.

Матеріали та методика досліджень

Матеріалом для досліджень були 38 видів та гібридних сортів роду *Iris* L. Рослини висаджені на колекційній ділянці дендропарку. Дослідження проводились впродовж 2006–2010 рр. Сезонний ритм розвитку вивчали методом спостережень за багаторічними квітково-декоративними рослинами (Карписонова, 1972; Методика..., 1979); морфологічні ознаки – замірами генеративних органів в період масового цвітіння; декоративні якості – за 100-бальною шкалою Є.М. Єгорової (Егорова, 1977); інтенсивність вегетативного розмноження – за методикою З.М. Сіліної (Силина, 1953); насінню продуктивність визначали за методикою І.В. Вайнагія (Вайнагий, 1974); якість та схожість насіння дослідних рослин – за ГОСТом 11218-65 (Семена..., 1973).

Результати досліджень

Колекція роду *Iris* в дендропарку "Асканія-Нова" включає 4 дикорослих види та 34 сорти *I. hybrida hort.* – півники гібридні (бородаті). Посадковий матеріал одержано у 2005 році із ботанічного саду Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру. В результаті проведених протягом п'яти років спостережень встановлено (табл. 1), що раннє весняне відростання видів і сортів півників у 2007 та 2009 роках розпочиналося в першій декаді березня, коли середня температура повітря досягала +3,4...+3,5°C; пізніше – у 2006 і 2010 роках – у другій половині березня. Раніше всіх відростають чотири дикорослі види: *Iris halophila* Pall., *I. hungarica* Waldst. et Kit., *I. pseudacorus* L., *I. sibirica* L. Фаза бутонізації у всіх дослідних дикорослих видів відмічена у третій декаді квітня. Першими у фазу цвітіння вступають *I. hungarica* – на початку травня, тривалість цвітіння складає 7–10 днів. Інші три види зацвітають у третій декаді травня і квітують на протязі 10–15 днів. Плодоношення у трьох дикорослих видів в різні роки спостерігалось у червні–липні. *I. hungarica* плодоносив дуже слабо, а у 2010 році насіння взагалі не утворив. Тривалість вегетаційного періоду дикорослих півників складала 220–250 днів.

Таблиця 1. Сезонний ритм розвитку видів і сортів півника

№	Вид, сорт	Роки	Початок відростання	Початок бутонізації	Цвітіння		Дозрівання насіння	Кінець вегетації
					початок	кінець		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	<i>Iris hybrida hort.</i> 'Alchimik' Півники гібридні 'Алхімік'	2006	20.03	12.05	27.05	6.06	-	20.10
		2007	6.03	9.05	21.05	30.05	-	5.11
		2008	17.03	28.04	22.05	4.06	-	19.11
		2009	5.03	7.05	20.05	2.06	-	2.11
		2010	14.03	5.05	21.05	4.06	-	29.10
2.	'Autumn Leaves' 'Осіньні листя'	2006	17.03	7.05	20.05	6.06	-	20.10
		2007	6.03	6.05	20.05	28.05	-	5.11
		2008	17.03	2.04	21.05	7.06	-	19.11
		2009	6.03	3.05	25.05	9.06	-	2.11
		2010	17.03	4.05	25.05	6.06	-	29.10
3.	'Batterpat' 'Батерпат'	2006	17.03	6.05	15.05	26.05	-	20.10
		2007	6.03	4.05	11.05	21.05	25.08	5.11
		2008	17.03	25.04	5.05	23.05	-	19.11
		2009	5.03	2.05	22.05	1.06	-	2.11
		2010	17.03	30.04	3.05	25.05	-	29.10
4.	'Betty Simon' 'Беті Симон'	2006	17.03	8.05	23.05	4.06	-	20.10
		2007	4.03	10.05	23.05	28.05	загинув після цвітіння	
		2008	17.03	-	відростає		-	19.11
		2009	5.03	7.05	12.05	20.05	-	2.11
		2010	не вегетував					
5.	'Blue Reflection' 'Блю рефлексн'	2006	20.03	не цвів				20.10
		2007	4.03	7.03	25.05	28.05	-	5.11
		2008	17.03	5.05	23.05	7.06	-	19.11
		2009	9.03	7.05	27.05	8.06	-	2.11
		2010	17.03	7.05	25.05	6.06	-	29.10
6.	'Caprice' 'Капріз'	2006	20.03	10.05	26.05	10.06	-	20.10
		2007	4.03	10.05	25.05	3.06	-	5.11
		2008	16.03	3.05	25.05	10.06	-	19.11
		2009	1.03	7.05	27.05	12.06	-	2.11
		2010	13.03	5.05	25.05	6.06	-	29.10
7.	'Champagne Elegance Re' 'Чемпан Елеганс Рі'	2006	22.03	не цвів				20.10
		2007	4.03	1.05	14.05	28.05	-	5.11
		2008	15.03	25.04	15.05	1.06	-	19.11
		2009	6.03	2.05	20.05	30.05	-	2.11
		2010	13.03	2.05	16.05	29.05	-	29.10

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
8.	'Crystal Glitters' 'Крістал Глітерс'	2006	20.03	не цвів				20.10
		2007	6.03	10.05	20.05	29.05	-	5.11
		2008	17.03	2.05	21.05	6.06	-	19.11
		2009	9.03	9.05	25.05	4.06	-	2.11
		2010	17.03	4.05	22.05	3.06	-	29.10
9.	'Electrigue' 'Електрик'	2006	20.03	не цвів				20.10
		2007	7.03	не цвів				5.11
		2008	15.03	2.05	20.05	2.06	-	19.11
		2009	5.03	6.05	25.05	4.06	-	2.11
		2010	не вегетував					
10.	'Favourite' 'Фаворит'	2006	17.03	7.05	23.05	4.06	-	20.10
		2007	4.03	7.05	19.05	25.05	-	30.10
		2008	15.03	3.05	17.05	3.06	-	19.11
		2009	2.03	1.05	20.05	3.06	-	2.11
		2010	13.03	4.05	21.05	2.06	-	29.10
11.	'Isoline' 'Ізолін'	2006	21.03	11.05	23.05	7.06	-	20.10
		2007	4.03	6.05	15.05	25.05	-	30.10
		2008	15.03	30.04	28.05	7.06	-	19.11
		2009	12.03	7.05	20.05	3.06	-	2.11
		2010	15.03	7.05	12.05	4.06	-	29.10
12.	'Fiesta Time' 'Фієста Тайм'	2006	17.03	10.05	18.05	13.06	-	20.10
		2007	6.03	6.05	20.05	28.05	-	5.11
		2008	15.03	3.04	24.05	7.06	-	19.11
		2009	5.03	4.05	24.05	3.06	-	2.11
		2010	17.03	7.05	25.05	6.06	-	29.10
13.	'Flay dies fire' 'Флей диз файр'	2006	21.03	10.05	24.05	5.06	-	20.10
		2007	4.03	8.05	20.05	28.05	-	5.11
		2008	15.03	2.04	19.05	27.05	-	19.11
		2009	2.03	6.05	22.05	30.05	-	2.11
		2010	15.03	6.05	25.05	2.06	-	29.10
14.	'Focus' 'Фокус'	2006	20.03	13.05	27.05	11.06	-	20.10
		2007	7.03	10.05	25.05	1.06	-	5.11
		2008	17.03	5.04	21.05	7.06	-	19.11
		2009	9.03	12.05	25.05	15.06	-	2.11
		2010	15.03	10.05	20.05	5.06	-	29.10
15.	'Lace Snowflake' 'Снежное кружево'	2006	22.03	10.05	18.05	6.06	-	20.10
		2007	загинув		після			зими
		2008	-	-	-	-	-	-
		2009	-	-	-	-	-	-
		2010	-	-	-	-	-	-
16.	'Luxury Lace' 'Лакшері Лейс'	2006	25.03	12.05	21.05	10.06	-	20.10
		2007	6.03	7.05	25.05	1.06	-	5.11
		2008	15.03	30.04	22.05	6.06	-	19.11
		2009	8.03	10.05	27.05	4.06	-	2.11
		2010	15.03	4.05	22.05	4.06	-	29.10
17.	'Persian Princess' 'Персіан Принцес'	2006	17.03	8.05	18.05	7.06	-	20.10
		2007	6.03	10.05	21.05	30.05	-	5.11
		2008	17.03	2.04	22.05	7.06	-	19.11
		2009	6.03	4.05	22.05	3.06	-	2.11
		2010	17.03	7.05	25.05	4.06	-	29.10
18.	'Pollux' 'Полукс'	2006	17.03	7.05	17.05	1.06	-	20.10
		2007	4.03	10.05	19.05	28.05	25.08	30.10
		2008	15.03	25.04	15.05	2.06	-	19.11
		2009	9.03	2.05	20.05	1.06	-	2.11
		2010	15.03	4.05	17.05	1.06	-	29.10

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
19.	'Rancho Rose' 'Рахо Роуз'	2006	20.03	не цвів				20.10
		2007	6.03	8.05	20.05	28.05	-	5.11
		2008	15.03	3.05	21.05	6.06	-	19.11
		2009	8.03	7.05	22.05	1.06	-	2.11
		2010	15.03	8.05	20.05	4.06	-	29.10
20.	'Retro' 'Ретро'	2006	17.03	8.05	24.05	8.06	-	20.10
		2007	4.03	7.05	21.05	30.05	-	30.10
		2008	15.03	1.05	19.05	6.06	-	19.11
		2009	8.03	5.05	22.05	4.06	-	2.11
		2010	13.03	4.05	25.05	5.06	-	29.10
21.	'Renaissance Fair' 'Ренаісенс Феір'	2006	21.03	12.05	27.05	18.06	-	20.10
		2007	4.03	6.05	19.05	28.05	-	5.11
		2008	15.03	2.05	21.05	2.06	-	19.11
		2009	5.03	6.05	25.05	4.06	-	2.11
		2010	13.03	7.05	16.05	28.05	-	29.10
22.	'Rippling Waters' 'Ріплінг Вотерс'	2006	22.03		не цвів			20.10
		2007	6.03		не цвів			25.10
		2008	17.03	2.05	22.05	2.06	-	19.11
		2009	8.03	7.05	25.05	3.06	-	2.11
		2010	не вегетував					
23.	'River Hawk' 'Рівер Хавк'	2006	23.03	12.05	27.05	18.06	-	20.10
		2007	6.03	10.05	25.05	4.06	-	5.11
		2008	17.03	6.05	25.05	7.06	-	19.11
		2009	4.03	7.05	27.05	10.06	-	2.11
		2010	20.03	10.05	23.05	6.06	-	29.10
24.	'Rolling Thunder' 'Ролінг Хандер'	2006	21.03	10.05	29.05	5.06	-	20.10
		2007	6.03	6.05	26.05	2.06	-	30.10
		2008	15.03	6.04	25.05	4.06	-	19.11
		2009	2.03	7.05	25.05	6.06	-	2.11
		2010	13.03	6.05	20.05	5.06	-	29.10
25.	'Schortmans Garnet Ruffes' 'Шортманс Гарнет Руффес'	2006	18.03	10.05	28.05	6.06	-	20.10
		2007	6.03	8.05	21.05	30.05	-	5.11
		2008	17.03	4.05	22.05	2.06	-	19.11
		2009	2.03	6.05	25.05	3.06	-	2.11
		2010	15.03	6.05	21.05	4.06	-	29.10
26.	'Sky Hooks' 'Скай Хукс'	2006	23.03	10.05	29.05	6.06	25.08	20.10
		2007	4.03	6.05	20.05	30.05	24.08	5.11
		2008	15.03	3.05	21.05	5.06	-	19.11
		2009	2.03	4.05	23.05	2.06	-	2.11
		2010	13.03	4.05	16.05	1.06	-	29.10
27.	'Sleepy Time' 'Сліпі Тайм'	2006	21.03	11.05	29.05	10.06	-	20.10
		2007	6.03	10.05	26.05	2.06	-	30.10
		2008	17.03	2.04	24.05	4.06	-	19.11
		2009	8.03	12.05	27.05	8.06	-	2.11
		2010	17.03	6.05	25.05	4.06	-	29.10
28.	'Snow Mound' 'Сноу Моунд'	2006	20.03	8.05	26.05	9.06	-	20.10
		2007	4.03	7.05	20.05	29.05	-	5.11
		2008	15.03	3.05	19.05	5.06	-	19.11
		2009	1.03	4.05	22.05	4.06	-	2.11
		2010	13.03	7.05	23.05	4.06	-	29.10
29.	'Sonichnow viter' 'Сонячний вітер'	2006	20.03	8.05	26.05	10.06	-	20.10
		2007	4.03	7.05	25.05	4.06	-	30.10
		2008	16.03	2.05	27.05	10.06	-	19.11
		2009	4.03	7.05	27.05	12.06	-	2.11
		2010	13.03	7.05	23.05	4.06	-	29.10

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	
30.	'Staroe zoloto' 'Старое золото'	2006	17.03	7.05	19.05	3.06	-	20.10	
		2007	6.03	6.05	20.05	28.05	-	30.10	
		2008	15.03	28.04	18.05	4.06	-	19.11	
		2009	7.03	6.05	22.05	4.06	-	2.11	
		2010	15.03	2.05	12.05	4.06	-	29.10	
31.	'Suave' 'Саве'	2006	21.03	12.05	28.05	6.06	-	20.10	
		2007	6.03	7.05	21.05	30.05	-	5.11	
		2008	17.03	5.04	22.05	4.06	-	19.11	
		2009	8.03	6.05	23.05	8.06	-	2.11	
		2010	15.03	4.05	21.05	4.06	-	29.10	
32.	'Swedish Modern' 'Сведіш Модерн'	2006	21.03	10.05	29.05	10.06	-	20.10	
		2007	4.03	8.05	20.05	28.05	-	30.10	
		2008	15.03	28.04	21.05	4.06	-	19.11	
		2009	2.03	3.05	23.05	5.06	-	2.11	
		2010	13.03	4.05	25.05	4.06	-	29.10	
33.	'Tiger Swirl' 'Тігер Свірл'	2006	21.03	10.05	18.05	5.06	-	20.10	
		2007	7.03	8.05	20.05	28.05	-	30.10	
		2008	15.03	3.04	20.05	4.06	-	19.11	
		2009	9.03	6.05	27.05	3.06	-	2.11	
		2010	15.03	7.05	25.05	11.06	-	29.10	
34.	'Wet on Wet' 'Вет он Вет'	2006	17.03	19.05	25.05	10.06	-	20.10	
		2007	6.03	не цвів					5.11
		2008	17.03	4.05	23.05	7.06	-	19.11	
		2009	5.03	12.05	20.05	5.06	-	2.11	
		2010	17.03	5.05	25.05	4.06	-	29.10	
35.	<i>I. halophila</i> Pall. П. солелюбні	2006	7.03	19.04	25.05	5.06	-	20.10	
		2007	6.03	20.04	27.05	7.06	20.08	5.11	
		2008	13.03	22.04	26.05	8.06	18.08	19.11	
		2009	6.03	2.05	21.05	1.06	-	2.11	
		2010	17.03	6.05	25.05	10.06	27.08	29.10	
36.	<i>I. hungarica</i> Waldst. et Kit. П. угорські	2006	5.03	21.03	5.05	12.05	-	20.10	
		2007	6.03	28.04	3.05	10.05	25.07	5.11	
		2008	19.03	21.04	29.04	8.05	-	17.08	
		2009	8.03	23.04	1.05	15.05	-	2.11	
		2010	19.03	5.05	13.05	22.05	-	29.10	
37.	<i>I. pseudacorus</i> L. П. болотні	2006	12.03	22.04	20.05	5.06	23.08	20.10	
		2007	7.03	28.04	30.05	5.06	20.08	5.11	
		2008	17.03	4.05	16.05	2.06	18.08	19.11	
		2009	9.03	8.05	25.05	8.06	25.08	2.11	
		2010	15.03	5.05	13.05	22.05	29.08	29.10	
38.	<i>I. sibirica</i> L. П. сибірські	2006	12.03	17.04	20.05	1.06	-	20.10	
		2007	6.03	24.04	29.05	8.06	30.08	5.11	
		2008	17.03	1.05	8.05	18.06	20.08	19.11	
		2009	9.03	5.05	12.05	22.06	25.08	2.11	
		2010	15.03	30.04	9.05	20.06	23.08	29.10	

Взимку 2006–2007 рр. один сорт – '*Lace Snowflake*' – загинув. Сорт '*Betty Simon*' у 2007 році під час квітання почав засихати від бактеріальної гнилі (*Bacillus cerivorus* Dill.). Двократна обробка 0,2% фундазолом повністю знищила гниль, у 2008 році рослина почала різко розростатися і в подальшому нарівні з усіма гібридними сортами півників росла, цвіла і успішно закінчила вегетацію. 33 сорти дослідних півників вступили в генеративну фазу у першій декаді травня, 12 сортів (36%) зацвіли у другій декаді травня, а більшість (21 сорт або 64%) – у третій декаді травня. Найбільш тривалий період цвітіння (13–19 днів) спостерігався у 16 сортів: '*Autumn Leaves*', '*Caprice*', '*Champagne Elegance Re*', '*Isoline*', '*Focus*', '*Persian Princess*', '*Pollux*', '*Rancho Rose*',

'Renaissance Fair', 'River Hawk', 'Snow Mound', 'Sonuchnow viter', 'Staroe zoloto', 'Suave', 'Tiager Swirl', 'Wet on Wet'; короткий (8–12 днів) – у 17 сортів.

Тривалість цвітіння – основний і найбільш важливий критерій декоративності. За терміном цвітіння види і сорти півників належать до весняних – 24 види і сорти (65%), цвітіння яких проходить з середини до кінця травня, – і літніх рослин – 13 сортів (35%) – цвітіння з третьої декади травня до другої декади червня.

Жарка та посушлива погода з температурою вище +30°C, яка трималася з третьої декади травня до другої декади червня у 2009 та 2010 роках, негативно позначилася на життєдіяльності інтродукованих півників, і особливо це було помітно в період масового квітування. Середня тривалість цвітіння одного генеративного пагона складала 6–8 днів, однієї квітки – 1–2 дні. Із 33 квітучих гібридних сортів півників плодоношення спостерігалось в кінці серпня у 5 сортів: 'Batterpat' (2007, 2010 pp.), 'Flay dies fire' (2010 p.), 'Focus' (2010 p.), 'Pollux' (2007 p.), 'Sky Hooks' (2006, 2007, 2010 pp.).

Три роки поспіль (2007–2009 pp.) відмічались ознаки захворювання гібридних півників гетероспоріозом. Збудник хвороби *Heterosporium iridis* (Fautrey & Roum.) J.E. Jacques. викликає передчасне засихання листя, що знижує декоративність рослини. Сильна ураженість гетероспоріозом відмічалась у 5 сортів: 'Luxury Lace', 'Roling Fhunder', 'Blue Reflection', 'Fiesta Time', 'Swedish Modern'. У 2010 році уражень рослин цим захворюванням не відмічалось.

Кінець вегетації у 33 інтродукованих сортів настав в листопаді у 2007–2009 pp., і в жовтні у 2008, 2010 pp., коли мінімальна температура повітря досягала –3,0°C. Тривалість вегетаційного періоду сортів роду *Iris* дорівнювала 210–250 дням.

На протязі вегетаційного сезону проводили порівняльне вивчення біологічних і декоративних особливостей колекційних півників. В таблиці 2 представлені морфометричні показники та декоративні якості дослідних видів і сортів на п'ятому році життя. В практичному озелененні конкретних ділянок велике значення має показник довжини квітконоса. В нашій колекції види і сорти півника розподілені на високорослі – 20 таксонів (54%), їх висота складає 90–120 см; середньорослі – 15 таксонів (40%) висотою 70–89 см і низькорослі – 2 таксони (6%) висотою 31–57 см.

Таблиця 2. Морфометричні показники видів і сортів півника

№	Вид, сорт	Висота рослини, см	Кількість генеративних пагонів, шт.	Кількість квіток, шт.	Розмір квітки		Бал декоративності	Кількість посадкових одиниць, шт.
					довжина, см	ширина, см		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	<i>Iris hybrida hort.</i> 'Alchimic'	92,8	2	16,5	13,1	15,2	91	4
2.	'Autumn Leaves'	83,1	8,6	32,6	11,7	14,4	93	14,6
3.	'Batterpat'	57,5	8	26	9,5	11,2	91	14
4.	'Betty Simon'	92,9	3	13	13,9	16,2	92	7
5.	'Blue Reflection'	84,5	2	18	9,5	13,1	90	7
6.	'Caprice'	87,2	3,4	9,8	14,1	11,9	93	14
7.	'Champagne Elegance Re'	93,5	3,5	10	14,5	15	91	15
8.	'Crystal Glitters'	81,1	1	4,5	11,5	14,9	92	5
9.	'Electrigue'	78,1	2	8	13,0	14,1	92	6,5
10.	'Favourite'	96,5	4,5	27	15,4	13	93	13
11.	'Isolin'	96,2	9,5	51,1	8,8	11,9	90	38
12.	'Fiesta Time'	92,5	2	10	11,1	13,2	90	8,3
13.	'Flay dies fire'	91,3	2,3	9,2	14,1	10,2	91	6,5
14.	'Focus'	84,1	6	17,4	11,6	15,8	92	9,6
15.	'Lace Snowflake'	загинув						
16.	'Luxury Lace'	81,5	2	3	11,2	14,9	87	12,5

Закінчення таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
17.	'Persian Princess'	97,7	3,7	15	12,5	16,6	90	15,3
18.	'Pollux'	104,5	4,5	16,5	13,1	13,5	93	20,5
19.	'Rancho Rose'	78,1	3	12,5	11,5	15,2	90	12,5
20.	'Retro'	75,2	2,7	17,7	14,5	13,5	93	9,5
21.	'Renaissance Fair'	106	4	15	17,1	16,2	93	9,5
22.	'Rippling Waters'	71,3	1,5	8,5	10,5	14,5	90	4,5
23.	'River Hawk'	88,1	3,2	9,6	12,5	13,1	92	8
24.	'Rolling Thunder'	111,5	2	11,6	12,9	15,2	90	17,3
25.	'Schortmans Garnet Ruffes'	94,5	4	17	16,5	17,5	97	16
26.	'Sky Hooks'	137,7	3,5	11	14,4	16,1	92	10
27.	'Sleepy Time'	93,3	4	22,1	9,6	14,9	90	7
28.	'Snow Mound'	98,6	4,6	21,7	11,4	13,4	90	6
29.	'Sonuchnoi viter'	95,9	4,8	19,4	13,5	11,7	92	5,5
30.	'Staroe zoloto'	78,8	7,6	31,3	12,5	11,7	94	10,4
31.	'Suave'	81,3	3,5	22,5	14,4	15,5	92	11,5
32.	'Swedish Modern'	106,8	3,3	19,6	12,3	13,4	90	9,7
33.	'Tiger Swirl'	89,1	5	24,3	11,8	14,8	90	3,6
34.	'Wet on Wet'	74,9	3,5	9	10,5	13,9	93	6
35.	<i>I. halophila</i>	113,5	57	208	6,1	6,2	97	200
36.	<i>I. hungarica</i>	31,5	2	3	6,1	8,1	87	2
37.	<i>I. pseudacorus</i>	78,5	6,5	35,5	9,5	8,5	91	38
38.	<i>I. sibirica</i>	114,3	53	208,5	6	6,5	93	26

Інтродуковані види і сорти півників значно відрізняються за ступенем декоративності. Найвищий показник (93–97 балів) у 12 видів і сортів (34%) – 'Autumn Leaves', 'Caprice', 'Favourite', 'Pollux', 'Retro', 'Renaissance Fair', 'Schortmans Garnet Ruffes', 'Staroe zoloto', 'Wet on Wet', *I. halophila*, *I. sibirica*, *I. pseudacorus*. Високий бал (90–92) мають 23 сорти: 'Blue Reflection', 'Isoline', 'Persian Princess' та ін. Найменший бал декоративності (87) був у *Iris hungarica* та сорту 'Luxury Lace'. Ці рослини мали всього по два генеративних пагони, на яких розвивалося по 3 квітки, які квітували лише 7–10 днів.

Продуктивність цвітіння півників залежить від особливостей як виду, так і сорту. У високорослих цей показник коливається від 9 до 24 квіток на особину, у середньорослих – від 5 до 36, у низькорослих – від 3 до 26. Максимальне значення – 208 квіток – він складає у дикорослого виду *Iris sibirica*. Найбільш красиві квітки мали високорослі сорти.

Суттєвим показником адаптації рослин до нових умов зростання також є інтенсивність вегетативного розмноження. На п'ятому році життя як у високорослих, так і середньорослих півників кількість посадкових одиниць варіювала від 4 до 38, але найбільше їх утворилося у дикорослих видів – 25–38, хоча у півника угорського кількість посадкових одиниць не зростає. Стан його був пригніченим. Хорошу репродуктивну здатність (15–36 посадкових одиниць) мали сорти 'Champagne Elegance Re', 'Persian Princess', 'Pollux', 'Rolling Thunder', 'Isoline'. У сортів 'Favourite', 'Alchimid', 'Persian Princess', 'Batterpat', 'Rolling Thunder', 'Swedish Modern', а також дикорослого виду *I. pseudacorus* на протязі п'ятирічного розвитку в центрі бульбокореневищ утворилися пустоти ("лисина"). В подальшому декоративність рослин зменшується. Наявність "лисина" попереджає, що рослини потребують пересадки. Отже, види і сорти півників нашої колекції необхідно ділити по числу посадкових одиниць і висаджувати на постійне нове місце через кожні 5–6 років.

Із 37 дослідних видів і сортів півника насіння утворили протягом п'яти років 9 інтродуцентів (27% колекції), із яких один у – 2007 р., один – 2009 р., 7 – у 2010 р. Найбільшу кількість повноцінного насіння продукували дикорослі види півників. Реальна насіннева продуктивність *I. pseudacorus*, *I. sibirica*, *I. halophila* складала 68, 81, 94%, маса 1000 насінин відповідно 35,3; 32,1; 29,7 г. У п'яти сортів – 'Batterpat', 'Flay dies fire', 'Focus', 'Pollux', 'Sky Hooks' – у різні роки інтродукції сформувалися плодів коробочки, в яких було дуже мало життєздатних насінин на одну особину. Дослідженнями російських

вчених Л.Н. Миронової та Р.В. Дудкіна (Миронова, Дудкин, 2006) доведено, що американські сорти півників (наша колекція в більшості представлена саме американськими сортами), за небагатьма винятками, навіть не формують плодів. *Iris hungarica* на протязі п'ятирічного розвитку один раз заплідносив. Одержані дані показують, що у видів і сортів роду *Iris* існує велика мінливість за насінневою продуктивністю, при якій найбільшими значеннями характеризуються види і сорти, вирощені в тій місцевості, де умови їх розвитку близькі до таких місця природного зростання.

Висновки

В результаті комплексного вивчення 37 видів і сортів роду *Iris* ми рекомендуємо в озеленення в умовах посушливого степу півдня України найбільш перспективні 3 дикорослі види – *Iris pseudacorus*, *I. sibirica*, *I. halophila* – та 14 гібридних сортів: *Iris hybrida* hort. 'Autumn Leaves', 'Batterpat', 'Caprice', 'Champagne Elegance Re', 'Favourite', 'Isoline', 'Persian Princess', 'Pollux', 'Rancho Rose', 'Retro', 'Renaissance Fair', 'Rolling Thunder', 'Staroe zoloto', 'Wet on Wet'. Вони показали досить високий ступінь пристосованості до нових умов, характеризуються тривалим цвітінням, високим коефіцієнтом репродуктивної здатності, стійкістю до хвороб. Їх можна залучати до створення декоративних квітникових композицій тривалого цвітіння, оформлення газонів, міксбордерів, рабатов, берегів водойм та кам'янистих гірок, поодиноких посадок. В умовах культури півники можуть залишатися на одному місці без пересадок до 5–7 років, не втрачаючи при цьому декоративності.

Карпизонова Р. А. Методика фенологических наблюдений за травянистыми многолетниками в отделе флоры СССР ГБС АН СССР / Р. А. Карпизонова // Методика фенологических наблюдений в ботанических садах СССР : сборник статей. – М. : ГБС АН СССР, 1972. – С. 47–52.

Методика фенологических наблюдений в ботанических садах СССР. – М. : ГБС АН СССР, 1979. – 27 с.

Егорова Е. М. Дикорастущие декоративные растения Сахалина и Курил / Егорова Е. М. – М., 1977. – 407 с.

Вайнагий И. В. О методике изучения семенной продуктивности растений / И. В. Вайнагий // Ботанический журнал – 1974. – Т. 59. – № 6. – С. 826–831.

Силина З. М. Культура тюльпанов в Ленинградской области / З. М. Силина // Труды Ботанического института им. В. А. Комарова. – М. : ГБС АН СССР, 1953. – Серия IV, вып. 3. – С. 5–146.

Семена цветочных культур. Методы определения качества : ГОСТ 11218-65. – М., 1973. – 43 с.

Миронова Л. Н. Семенная продуктивность сортов ириса мечевидного при интродукции в БСИ ДВО РАН / Л. Н. Миронова, Р. В. Дудкин // Цветоводство без границ: V Междунар. науч. конф. : мат. докл. – Харьков : ХНУ, 2006. – С. 100–102.

Надійшла 20.05.2011 р.

Рекомендує до друку
Н.О. Гавриленко